

Ne Zaman Yalan Söyleyebiliriz?

Vayhi 5782

Yaakov'un ölümünden sonra, Yosef'in kardeşleri korkuya kapılmışlardı. Yıllar öncesinde, Yosef onlara gerçek kimliğini açıkladığı zaman, kendisini köle olarak satmış oldukları için onları affetmiş görünüyordu.¹ Ne var ki kardeşler henüz bundan tam olarak emin değildi. Belki de Yosef söylediklerini kastetmemiştir. Belki de hâlâ içinde dargınlık beslemekteydi. Belki de intikam almamış olmasının tek sebebi Yaakov'a olan saygıydı. Ne de olsa o günlerde, baba hayatta olduğu sürece kardeşler arasında hesap kapatılmayacağı yönünde bir teamül vardı. Bunu daha önceki bir olaydan bilmekteyiz. Yaakov, ağabeyinin *berahasını* aldıktan sonra Esav "Babam için yas tutulacak günler yakındır; o zaman kardeşim Yaakov'u öldüreceğim" (Bereşit 27:41) demiştir. Bu nedenlerle kardeşler Yosef'in huzuruna gelmeden önce ona bir mesaj yolladılar:

"Baban, ölümünden önce şu talimatları bıraktı: 'Yosef'e şöyle söyleyin: Lütfen; sana böylesine kötü davranarak işledikleri günahlar ve kabahatler için kardeşlerini bağışla'. Şimdi; lütfen, babanın Tanrı'sının kullarının günahlarını bağışla". Mesajları kendisine ulaştığında Yosef ağladı. (Bereşit 50:16-17)

Metin, kardeşlerin Yosef'e anlattıkları bu hikâyenin bir yalan olduğunu olabildiğince belirgin hale getirmektedir. Şayet Yaakov bu sözleri gerçekten söylemiş olsaydı, onları kardeşlere değil, doğrudan Yosef'e söylerdi. Bunu yapmanın zamanı da, önceki paragrafta, ölüm döşeginde olduğu zamandı. Kardeşlerin anlattıkları masal, bizim "beyaz yalan" diye

¹ Geçtiğimiz haftaki "Bağışlayıcılığın Doğuşu" başlıklı Covenant & Conversation yazısının teması buydu.

adlandırabileceğimiz bir şeydi. Başlıca amacı aldatmak değil, potansiyel olarak patlamaya elverişli bir durumu yatıştırmaktı. Belki de Yosef tam da bu nedenle ağlamıştı; zira kardeşleri hâlâ kendisinin intikam almaya kabil olduğunu düşünüyorlardı.

Hahamlarımız bu metinden bir prensip türetmişlerdir. *Mutar leşanot mipene a-şalom*: “Barış uğruna doğru olmayan bir şey söylemeye (tam çeviriyle gerçekleri “değiştirmeye”) izin verilir.”² Beyaz bir yalana Yahudi kanununda izin verilmiştir.

Hahamlarımızın bu prensibi işlettikleri tek yer burası değildir. Bunu Bizzat Tanrı’ya bile atfetmişlerdir.³ Melekler, Avraam ve Sara’ya bir çocuk sahibi olacaklarını bildirmek üzere geldikleri zaman “Sara içinden güldü: ‘Yıprandıktan sonra bu mutluluğa mı sahip olacağım – üstelik efendim ihtiyar’ dedi. Bunun üzerine Tanrı, Avraam’a ‘Sara neden gülerek “Gerçekten de doğum mu yapacağım – üstelik ihtiyarladım” dedi?’ diye sordu” (Bereşit 18:12-13).

Tanrı, Avraam’a aktardığı sözlerde, Sara’nın sadece kendisinin değil, aynı zamanda Avraam’ın da çocuk sahibi olmak için çok yaşlı olduğuna inandığından bahsetmemiştir (zaten sonuçta Sara’nın bu tahmininin de pek doğru olmadığı ortaya çıkmıştır: Sara’nın ölümünden sonra Avraam’ın altı çocuğu daha olmuştur). Hahamlarımız buradan bir sonuç çıkarırlar: Tanrı bundan bahsetmemiştir, çünkü karı-koca arasında olumsuz bir duygu oluşmasını istememiştir. Hahamlarımız burada da “Barış uğruna gerçekleri değiştirmeye izin verilir” demişlerdir.

Hahamlarımızın bu prensibi tesis etmek için her iki olaya da ihtiyaçları olduğu açıktır. Sadece Sara’nın örneğini biliyor olsaydık, beyaz bir yalan söylemeye izin verildiği sonucuna varamazdık. Tanrı, Sara hakkında beyaz bir yalan söylememiştir. Sadece Avraam’a tüm gerçeği aktarmamakla yetinmişti.

Yalnız Yosef’in kardeşleriyle ilgili olayı biliyor olsaydık bu kez de onların yaptığı şeye izin verildiği sonucuna varmazdık. Belki de bu yasaktı ve Yosef de bu nedenle ağlamıştı. Hahamlarımızı kardeşlerin bu davranışlarının yerinde olduğunu söylemeye sevk eden, Bizzat Tanrı’nın buna benzer bir şey yapmış olmasıdır.

Sosyal nezaketten öte olmayan bir şeyden bahsediyormuşuz gibi görünüyorsa da, burada söz konusu olan, aslında ahlaki yaşamın önemli bir özelliğidir: takt (incelik, usul ve adap). Müteveffa Sir Isaiah Berlin, tüm değerlerin bir tür platonik uyum içinde bir arada var olamayabileceğine işaret etmişti. En sevdiği örnek, özgürlük ve eşitlikti. Özgür bir ekonominiz olabilir, ama sonuç, eşitsizlik olacaktır. Ekonomik eşitliğiniz – komünizm – olabilir, ama bunun sonucu, özgürlükte bir kayıp olacaktır. Şu anki haliyle yapılanmış bir dünyada ahlaki çatışma kaçınılmazdır.⁴

Bu önemli, ama aynı zamanda, görüldüğü kadarıyla Yahudiliğin, hakkında hiçbir zaman şüphe duymadığı bir gerçektir. Örneğin Tanah’ta, Kral David’in oğlu Avşalom babasına karşı bir darbe girişimi başlattığı zaman, etkili bir an çıkar karşımıza. David

² Yevamot 65b.

³ Midraş Sehel Tov, Toledot, 27:19.

⁴ Isaiah Berlin’in, Henry Hardy ve Ian Harris ile yazdığı *Liberty: Incorporating Four Essays on Liberty* [Özgürlük Üzerine Dört Deneme] adlı kitapta yazdığı “Two Concepts of Liberty” (İki Özgürlük Kavramı: <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/45/05-berlin-iki-ozgurluk-kavrami.pdf>) başlıklı bölüm. Oxford: Oxford UP, 2002. Ayrıca bkz. Stuart Hampshire’nin önemli eseri: *Morality and Conflict* [Ahlak ve Çatışma]. Cambridge, MA: Harvard UP, 1983

kaçmak zorunda kalır. Sonunda Avşalom'un askerleriyle David'inkiler arasında bir savaş meydana gelir. Yakışıklı ve güzel uzun saçları olan Avşalom, bu saçlarının bir ağacın dallarına takılmasıyla yakalanır. Orada asılı haldeyken, David'in ordu komutanı Yoav onu öldürür.

David haberleri duyduğu zaman büyük bir kedere kapılır: "Ah oğlum Avşalom! Ah oğlum, oğlum, Avşalom,! Keşke senin yerine ben ölseydim – ah Avşalom, oğlum, oğlum" (Şemuel II 18:33). Yoav, Krala sertçe cevap verir: "Bugün, senin yaşamını... kurtarmış olan tüm adamlarını küçük düşürdün. Senden nefret edenleri seviyor, seni sevenlerden nefret ediyorsun... Şimdi dışarı çık ve adamlarını cesaretlendir." (Şemuel II 19:6-8) David'in, oğlunun kaybı nedeniyle duyduğu keder, devletin başı olarak sorumluluklarıyla ve hayatını kurtarmış olan askerlerine olan sadakatiyle çatışma içindedir. Hangisi önce gelmelidir, bir baba olarak görevi mi, yoksa bir kral olarak görevi mi?

Birbiriyle çatışan değerlerin varlığı, hangi ahlak türünü benimsediğimizin ve nasıl bir toplum yarattığımızın, yalnızca kucakladığımız değerlere değil, aynı zamanda bu değerler arasındaki öncelikleri nasıl belirlediğimize de bağlı olduğu anlamına gelir. Özgürlüğün üstünde eşitliğe öncelik vermek belli bir toplum türü yaratır – örneğin Sovyet Komünizmi. Eşitliğin üstünde özgürlüğe öncelik vermek piyasa ekonomisine yol açar. Her iki toplumda da insanlar aynı şeylere değer veriyor olabilir, ama değerler skalasında onları farklı sıralara yerleştirmektedirler ve böylece, ikisi çatışma halinde olduğu zaman yaptıkları seçim de buna bağlı olmaktadır.

Sara'nın gülmesi ve Yosef'in kardeşleri hakkındaki anlatımlarda söz konusu olan budur. Hakikat ve barışın her ikisi de önemli değerlerdir, ama çatıştıkları zaman hangisini seçmemiz gerekir? Hahamlarımız arasında bu konuda herkes aynı fikirde birleşmiş değildir.

Örneğin Hillel ve Şamay okulları arasında, bir düğünde gelin hakkında neler söylenebileceği konusunda ünlü bir görüş ayrılığı vardır (bkz. Ketubot 16b). Gelenek, "Gelin güzel ve ağırbaşlı" demek şeklindeydi. Ancak Şamay Okulu mensupları, eğer gelin kendi gözlerinde güzel ve ağırbaşlı değilse, bu sözleri söylemeye hazır değillerdi. Onlar için üstün değer, Tora'nın hakikat üzerindeki ısrarıydı: "Yalan sözden uzak dur" (Şemot 23:7). Hillel Okulu bunu kabul etmiyordu. Gelinin güzel ve ağırbaşlı olup olmadığını yargılaması gereken kimdi? Tabii ki damadın ta kendisi. Dolayısıyla gelini övmek, deneysel olarak test edilebilecek nesnel bir beyanda bulunmak değildi. Sadece damadın seçimini desteklemekten ibaretti. Bu, çiftin mutluluğunu kutlamanın bir yoluydu.

Nezaket davranışları genellikle böyledir. Bir kişiye, getirdiği hediyeyi sevmemiş olsanız bile onu ne kadar sevdiğinizi söylemek veya karşılaşmaktan kaçınmayı umduğunuz birine "Seni görmek ne kadar güzel" demek, bir aldatma girişiminden çok, görgü ve nezaket hareketi sınıfına girer. Bunu hepimiz biliriz ve böylece hiçbir zarar verilmiş olmaz. Kayda değer çıkarların risk altında olduğu bir durumda yalan söylediğimiz takdirde verilecek zararlardan çok farklı bir durum söz konusudur.

Bundan daha temel ve felsefi nitelikte olansa, insanın yaratılıp yaratılmaması konusunda Tanrı ile melekler arasında geçen bir konuşmanın konu edildiği önemli bir Midraş'tır:

Rabi Şimon şöyle dedi: Tanrı, Adam'ı yaratmak üzereyken, yüksek hizmet melekleri muhalif gruplara ayrıldılar. Bazıları 'Yaratılsın' dediler. Diğerleri 'Yaratılmasın' dediler. Bu nedenle 'Şefkat ve hakikat karşılaştı; adalet ve barış çarpıştı' (Teilim 85:11) diye yazılıdır.

Şefkat, 'Yaratılsın, çünkü şefkat eylemleri yapacak' dedi.

Hakikat, 'Yaratılmasın, çünkü yalanla dolu olacak' dedi.

Adalet, 'Yaratılsın, çünkü adilce eylemlerde bulunacak' dedi.

Barış, 'Yaratılmasın, çünkü kavgayı hiçbir zaman kesmeyecek' dedi.

Kutsal ve Mübarek Tanrı ne yaptı? Hakikati alıp yere attı.

Melekler 'Ey Evrenin Efendisi,' dediler, 'Senin mührün olan hakikate neden böyle yapıyorsun? Hakikat yerden yükselsin.'

Dolayısıyla böyle yazılıdır: 'Hakikat yeryüzünden yeşerecek' (Teilim 85:12).⁵

Zorlu bir metindir bu. Melekler tam olarak ne demektedir? "Tanrı hakikati alıp yere attı" ifadesi ne anlama gelmektedir? Ve Barış meleğinin, insanların "kavgayı hiçbir zaman kesmeyeceği" yönündeki savına ne olmuştur?

Bunu şu şekilde yorumluyorum: Muhalif grupların her biri hakikat üzerinde tekel sahibi olduğunu öne sürdüğü sürece insanların kaderinde çatışma olacaktır. Barış içinde yaşamayı öğrenmelerinin tek yolu, tüm insanlar gibi fani ve sonlu varlıklar olarak, bu hayatta hakikate hiçbir zaman Göklerde olduğu mükemmel şekliyle erişemeyeceklerini anlamalarıdır. Bizim için hakikat, daima kısmi, bölük pörçük olup, filozofların bazen söyledikleri gibi "hiçbir yerden görünüm"⁶ değil, bir yerlerden görünüm niteliğindedir.

İnanıyorum ki, bu derin bakış açısı, Tora'nın çok perspektifli olmasının, Tanah'ın birçok farklı türde sesler içermesinin, Mişna ve Gemara'nın tartışma etrafında yapılandırılmış olmasının ve Midraş'ın, Tora'nın "yetmiş yüzü" olduğu öncülü üzerine inşa edilmiş olmasının sebebidir. Hakikatin doğası hakkında bu kadar ince ve karmaşık bir anlayış, tanıdığım başka hiçbir uygarlıkta yer almamaktadır.

Barışa bu kadar önem veren başka bir uygarlık da yoktur. Yahudilik pasifist değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır. Ulusal nefsi müdafaa bazen savaşı gerektirir. Ama Yeşayau ve Miha, "Bir ulusun, başka bir ulusa kılıç kaldırmayacağı" (Yeşayau 2:4; Miha 4:3) bir dünyaya dair bir gelecek vizyonunu dile getirmiş ilk insanlardır. Yeşayau, mümtaz bir barış şairidir.

Tercih mümkün olduğu zaman, kişiler arası ilişkilerde Hahamlarımız, özellikle de hakikatin, bir yandan barış ortamı içinde yeşerebilecek olması, bir yandan da genellikle savaştaki ilk zayıyatı teşkil etmesi nedeniyle, hakikatin üstünde barışa öncelik vermişlerdir. Dolayısıyla kardeşler, aile içi barış uğruna Yosef'e bir yalan söylemekle yanlış yapmış değillerdir. Bu hepsine, Antlaşma'nın Halkı'nın barış içinde olmasını, sadece bu aşamada vefat etmiş olan fani babalarının değil, aynı zamanda ebediyen yaşayan Göklerdeki Baba'larının da istediği şeklindeki daha derin gerçeği hatırlatmıştır. Çünkü Yahudiler kendi içlerinde barışık olmazlarsa, dünyayla nasıl barışık olabilirler?

⁵ Bereşit Raba 8:5.

⁶ Thomas Nagel, *The View From Nowhere*, New York, Oxford University Press, 1986. Yaratılış bütünü hakkında, insan-merkezli olmayan, Tanrı'nın gözüyle bakışa erişebilmiş tek kişi, adını taşıyan kitabın 38-41. bölümlerinde İyov'dur.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Hakikat ve barış neden eşzamanlı olarak var olamaz? Bu değerler her zaman çatışma halinde olmak zorunda mıdır?
2. Barışın hakikatten daha önemli olduğu konusunda hemfikir misiniz?
3. Barışın Yahudilikteki en üstün değer olduğu sonucuna varabilir miyiz?

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks

The Rabbi Sacks Legacy Trust, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved